

A RÓMAI OTTOBONI-KÖNYVTÁR HAZAI VONATKOZÁSAI.

ZSÁK I. ADOLFTÓL.

(Első közlemény.)

A «habent sua fata» szólam, melyet a közhasználat rendszerint csak egyes könyvekre alkalmaz, a Vatikán «Ottoboni» nevű könyvtárának *egészére* is teljes joggal vonatkoztatható.

Nem igen van ugyanis könyvtár, mely több viszontagságon ment keresztül, többször cserélt gazdát s melyet a széthullás veszedelme állandóbban és gyakrabban fenyegetett volna.

Eredete visszamegy a könyvgyűjtő szenvedélyéről már fiatal korában általánosan ismert *II. Marczel* (1555) pápáig, ki gazdag és nagyértékű könyvtárát titkárára: *Sirletto* bíborosra hagyta; mit ez számos keletről származó görög kézirattal, különösen pedig az ezidőben felosztott calabriai kolostorok könyvtáranyagával szaporított. *Sirletto* örökösei a könyvtárt árverésre bocsátották (1585), mely, hacsak *Ascanio Colonna* bíboros túl nem licitálja *II. Fülöp* királyt, csaknem Spanyolországba került. Az a 12.000 scudi azonban, amennyit *Colonna* a könyvtárért lefizetett, az ő örököseit rendkívül vonzotta. Ennélfogva a bíboros halála után iziben ők is árverést tűztek ki a könyvtárra (1611 aug. 6.), mely ezúttal az *Ambrosiana*-könyvtár megalkotójával: *Borromeo* milanói érsekkel szemben (13.000 scudiért) *Altemps János* római herceg tulajdonába ment át.

Az *Altempsek* gyors anyagi bukása csakhamar újra bizonytalan jövő elé állította a könyvtárt. Ez a körülmény arra indította *V. Pál* pápát, hogy hivatkozva egyrészt a könyvtárnak ezen bizonytalan sorsára, másrészt meg szuverén hatalmára, annak száz darab legbecsesebb kéziratkötetét «*regia manu*» átszállítsa és beolvassza a vatikáni anyakönyvtárba. Ez az önkényességnek látszó intézkedés nemsokára teljes indokolást nyert. Ugyanis

a megszorult Altempsek a mai Sciara-téren, a híres heti antiquitász-vásárokon nemsokára a könyvtárnak nyomtatványosztályát lassanként eladták.

A teljes széthullást VIII. Sándor (*Ottoboni*) pápa (1689—1691) akadályozta meg, ki rövid uralkodását azzal örököltette meg, hogy egyszerre két könyvtárt mentett meg Rómának és a tudománynak; ezek: a *Krisztina svéd királyné* s az *Altempse*-féle. Az előbbi száz duplum codex kivételével a Vatikán könyvtárához csatolta; az *Altempse*-féleből pedig, melyhez a már fent említett száz duplumot s a maga korábbi gyűjteményét csatolta, római székhelyvel és «*Bibliotheca Ottoboniana*» czimen — hogy az elkallódást lehetetlenné tegye — *családi hitbizományt* alkotott. A pápa már említett saját gyűjteménye Piombino János herceg, a kihalt Amaltei-család, Corrado biboros, Ercole Ronconi nevű ügyvéd s egy Simone nevű könyvárústól származott.

VIII. Sándortól a könyvtárt unokafivére, Ottoboni Péter biboros örökölte; kinek örököseitől 1749-ben a híres jogász-pápa: XIV. Benedek vette meg s a Vatikánnak ajándékozta; melyben napjainkban is «*Ottoboni*» néven önállóan kezeltek s jelenleg Mons. *Cosimo Stornaiuolo* könyvtárőr vezetése mellett éppen rendezés alatt áll.

A könyvtárról számos katalógus maradt reánk. Ezek közül legrégebb az, mely még Sirletto biboros korában: 1585-ben készült. Történetét egykori könyvtárnoka, *Cons. Ruggeri* írta meg (1749).

Az Ottoboni-könyvtár a hazai vonatkozásoknak valóságos *kincsesháza*. Ezért időztünk multja ismertetésénél is huzamosabban. A provenienczia megállapítása könnyebbül meg ugyanis ezáltal. Az összes magyar vonatkozású kódexeket természetesen nem nézhetjük át tüzetesen s következőképpen nem is ismerethetjük őket részletesen. Erre különben időnk sem volt. Szándékunk és feladatunk kizárólag az, hogy *mindent*, mi magyar vonatkozással bír, bemutassunk, habár legnagyobbrészt — önként érthetőleg — csak kaleidoszkopszerűleg.

Ezek után a katalógus számainak sorrendje szerint az ismertetést megkezdjük:

1. (13. sz.) Membr. 4^o. Saec. XIV.

Fol. 37^b—51^a «*Revelationes dne nre fcte bte helisabeth filie regis ungarie*». Incipit: «Die quadam... Finit... quia in te Maria confidimus amen».

Rövid tartalma: Miközben szent Erzsébet azon okokról gondolkozott, melyek szent Józsefet és családját az Egyiptomba való futásra készítették, egyszerre megjelent előtte a Boldogságos Szűz és különböző kijelentéseket tesz neki.

2. (26. sz.) Chart. 4^o. Saec. XV.

Fol. 1^a—79^b. *De historia sacra eiusque partibus*. Inc.: «ystoria sacre legis non sine aliqua pronunciatione futurorum gesta atque conscripta est... Finit.: «Et sic est finis per fratrem andream nicolai de ungaria de conventu cassoviensi in conventu florentino anno dni M^oCCCC^oLXXIII».

Ujabban restaurálva lett. Laponként 46, félgömbölyded betűkkel írt sort tartalmaz. Minden disztítés nélkül.

3. (65. sz.) Membr. 4^o. Saec. XV.

«*Abbatiae ord. alf. earum taxae et nomina episcopatum orbis.*»

Ennek részben egykorú hű másolatai, részben pedig a XV. sz. folyamán csekély módosítással készült variánsai a 448, 688, 762, 910 és 1893-mal jelzett hártakódexek. Mint a cím is jelzi, a világ összes püspökségeinek s a legtöbb apátságnak névsorát tartalmazzák; felsorolják ezenkívül az összes keresztény fejedelemségeket és királyságokat s ezek kapcsán azt is, hogy az egyes uralkodók mily időközökben tartoztak Rómába ad limina menni. (A magyar király minden második évben.)

4. (279. sz.) Chart. 8^o. Saec. XV.

Fol. 113—122. Olasz nyelvű anonim szerzőtől származó buzdító beszéd a pápához, hogy a Magyarországot elárasztó török ellen keresztes hadat indítson. Kezd.: «Io ho detto suo comandamento».

5. (348. sz.) Chart. 4^o. Saec. XV.

Fol. 1—72^o. *Joannis de Ragusio ord. Praed.: Disputatio ad Patres concilii Basil. de non comunicandis utraque specie laicis*».

Fol. 112—181. *Idem. «Replicatio contra Hussitas*».

6. (479.) Membr. Folio. Saec. XV.

Fol. 1—43^b. *Joannis de Utino chronica romanor. pontif. imperatorum regumque*.

Ez a munka tüzetesebb vizsgálódásunkat érdemli meg és pedig nemcsak azért, mert egy új variáns van benne azon magyar királyok krónikájából, melyet más forrás alapján *Mátyás Florián Historiae Hungariae Fontes Domestici* cz. munkája III. kötetének 266—276. lapjain, ő előtte pedig egy töredéket *Toldy F.* adott ki *Analectájában*, hanem azért is, mert e kódex eredetileg magyar ember tulajdona volt. A boríték belső lapján ugyanis e szavak olvashatók: *liber Thomae de Dragh.* (Nem tévesztendő össze *Drágffy Tamással!*) Úgy látszik ugyanaz, kinek *Turoczy* is ajánlotta a maga krónikáját s aki *Mátyás* király követeként (*Monumenta Hung. Vat. I. sor. VI. k. 243 l.*) Rómában is megfordult. A kódex 1458-ban készülhetett; az események legalább eddig vannak benne levezetve s mint mondtuk, 43 folió-alaku pergamenlevélből áll. Három részre oszlik: az *első*, a 2—22. oldalokon, az ószövetségi történetet foglalja magában; a *második* részben, a 22^b—40^a oldalokon, a pápák és császárok története (II. Pius, illetőleg III. Frigyes az utolsók) van elmondva s végül a *harmadik* rész a 41^a—43^b-ig terjedő lapokon a *magyar királyok* krónikáját adja az 1458. évig történt eseményekig. Ez utóbbi az a rész, mely történetirodalmunkban — *igen helytelenül* — «*Utino krónikája*» néven ismeretes. Mindezt kétségtelenné teszi az előszó, melyben Utino önmaga mondja: «*compilavi libros historicales totius bibliae ab adamo usque ad Christum*»; tehát csak az első rész az övé; de különben is ő a XIV. század folyamán meghalt; fenti munkáját is még *1344 januárjában* fejezte be s ajánlotta az aquileji érseknek, mint ugyancsak az előszóban önmaga mondja. Hát hogy kerültek mégis össze a különböző szerzőktől származó munkák? Igen egyszerű a felelet. Szakemberek ismerni fogják pl. *Martinus Oppaviensis*-nek, vagy másként *Martinus Polonus*-nak hasonló munkáját, mely a középkor elején az iskolában kézikönyvként szerepelt. Felfogásunk szerint ez az úgynevezett Utino-krónika is a hazai iskolákban hasonló feladatot töltött be. Erre mutat egyebeken kívül az a körülmény is, hogy ahány variánsa csak ismeretes (a Toldy-féle, müncheni s klosterneuburgi), mind-egyikben ugyanaz az összetétel fordul elő: Utino ókori egyháztörténete s egy másik szerzőtől a római pápák és császárok, illetőleg a magyar királyok története; az utóbbiak stílusa ugyanis

egy. — Még csak annyit, hogy a munka több mint hatszáz illusztrációval bir, ezek között valamennyi magyar király képe.

7. (489. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 29^a—35^b. «*Informazioni e qualita del Regno di Ungaria*».

Incip.: «Il corpo principale...»

Tartalma: az ország harcászati leírása.

8. (501. sz.) Membr. Fol. Saec. XV.

Fol. 1—420. *Pontificale*.

Janus Pannoniusnak egy gyönyörűen diszített s gazdagon illusztrált misekönyve. Illusztrációi Peruginótól, Raffael mesterétől származnak.

9. (850. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 97—139. «*Informazione dell' Impresa da farsi contro i Turchi*».

10. (857. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 7—100. «*Notandae ex libro primo, secundo et tertio rosarij Pelbarti*».

Tartalma: anyaggyűjtés s jegyzetek szentbeszédék készítésére.

11. (905. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 5. «*Oratio habita per Reverendum in Xristo patrem dnum Albertum de Angach episcopum Cenadiensem serenissimi regis Ungariae oratorem in ecclesia cathedrali in consistorio publico statim post Cardinalem Bessarionem*». Incip.: «Longo belli onere fatigatus et pene iam desperatos de salute».

12. (1064—5. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

«*Propositiones ecclesiarum et monasteriorum consistorialium ordine alfabetico disposita*».

Tartalmazza az 1610—20 évek között az egész világon történt érseki és püspöki kinevezéseket, az illetők életrajzával s püspökségük vázlatos leírásával. A mi püspökségeink és érsekségeink közül a következők szerepelnek benne: Esztergom (Pázmány), Győr, Bács, Eger, Kalocsa, Nyitra, Pécs, Veszprém, Csánád, Várad, Zágráb, Bosznia.

13. (1091. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 174., 236. et 240. Tartalmazza Miksa és III. Ferdinánd leveleit.

14. (1100. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 227. «*De Michaele Vojvoda Transilvaniae Dominio Consultatio*».

Fol. 263. *II. Ferdinánd levele a pápához (1624-ből).*

15. (1114. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

«*Germaniae et Hungariae Ecclesiarum Historia et Status.*»

Szerzője: Cardinalis Lega seu de Placentia.

16. (1121.) Chart. Folio. Saec. XVII.

Fol. 256. *La Mina sventata ossia della guerra che era farsi o si faceva da i Pollachi in Ungheria ad instigazione dei Francesi.*

1682-ből származik. Tökölyi Imre összeköttetéseit világítja meg. Közölve van benne többek közt Du Vermay Buconak 1682 szept. 22-én Tökölyihez írt levele s ennek 1682 szept. 18-án Fülekből, nemkülönben a kassai parancsnoknak 1682 szept. 22-én írt levelei.

17. (1153. sz.) Membr. Fol. Saec. XV.

Fol. XVI. *Hieronimi Guarini ad Nicolaum V. contra Turcas oratio.*

Fol. 47. *Pii secundi Exhortatio ad principes Christianos ad bellum suscipiendum contra Turcas et indictio comitorum pro ejusdem belli deliberatione.*

Fol. 50. *Leonelli Estensis ad Sigismundum Imperatorem cum hic Ferrariam adventasset.*

18. (1163. sz.) Chart. 8°. Saec. XVI.

Fol. 79. *Bulla constitutionum collegii Germani Hungarici.*

19. (1183. sz.) Chart. 8°. Saec. XV.

Fol. 112. *Janus Pannonius «Missisti» kezdetű költeménye.*

20. (1271—2. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.

Fol. 120. *Illustrium virorum simbola per Octavium de Strada.* Rudolf császár-királynak ajánlva. Igen sok magyar (nemzeti) király, fejedelem s más ismertebb egyéniségek (Báthoryak, Verancsics, Busbek, Bánffy, Mágocsy, Tahy, Török, Zay stb.) jelmondatai, szimbolumai és czimerei vannak benne.

21. (1287. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 119^a. *Sonetto per l'ambasciatore Turca venuto a Vienna per trattar la pace.*

Fol. 120. *Patris Emerici Kiss epistola ad Principissam.*

Fol. 122^a. *Névtelen levél, mely Thököly fölkeléséről szól.*

Fol. 125^o—141^b. Bittusi Flaminio jelentése a velencei respublikához: *Relazione dell' assedio di Buda.*

Fol. 155^b. 1685 jul. 14. *Bécsből írt névtelen levél, mely Buda közeli ostromáról tudósít.*

Fol. 165^o. *Cavalleria che s'attorna sotto Buda 1686. aug. 19.*

Fol. 170^b. Nella caduta di Buda. Sonetto.

Fol. 182^b. *Bittusi Flaminio ezredes két levele Belgrád alól 1688. szept. 13. és okt. 1-ről.*

22. (1288. sz.) Chart. 4^o. Saec. XVIII.

Fol. 1. *Lettera di Imperatore Leopoldo.*

Fol. 41. *Scrittura presentata all'Imperatore Leopoldo.*

Fol. 67. *Leopoldo imperatore, sua morte e funerale.*

23. (1289. sz.) Chart. 4^o. Saec. XVIII.

Fol. 151. *Viaggio dell'Eccmo. F. Silvestro Valier Ambasciatore Straordinario incontrare l'Imperatrice Margherita d'Austria regina d'Ungheria.*

24. (1345.) Membr. 8^o. Saec. XV.

Fol. 38. *Jani Pannonii Carmina in Divam Feroniam nonis junii 1458. Incip.: «Sacri fontis . . .»*

25. (1389. sz.) Chart. 8^o. Saec. XV. (Ann. 1414.)

Summa artis Geometrie valde bona edita a magistro Petro de Dacia, que quidem fuit abstracta a Geometria Euclidis pro maiori parte.

Bod Pétertől Szinnyeiig s legújabbán Békesi Emil Petrus de Daciá-t magyarnak tartják. Az általuk idézett eddig ismert művek között a fenti nem szerepel. (L. «Katholikus Szemle» 1899. 573. stb. oldal.) Mi nem titkoljuk abbéli meggyőződésünket, hogy Petrus de Daciá-nak semmi köze sincs Magyarországhoz, mert ezen munka előszavában világosan és félremagyarázhatatlanul fel van tüntetve, hogy *dániai* származású, aminthogy köztudomású tény, hogy Dániának latin neve az egész közép-koron át *Dacia* volt.

26. (1396. sz.) Chart. Folio. Pag. 339. Saec. XVI.

De veri in ecclesia Dei Regis officio ac potestate ad Rudolpum Romanorum imperatorem Hungariae regem. Praecedit epistola auctoris ad Gregorium XIII. Petrus. Illicinus protonotarius apostolicus.

E munka szerzője tudvalevőleg Verbőczy mellett a század

legnagyobb magyar jogásza volt. Magyaros érzése kirí minden sorából. A munkát Rudolfnak magyar királylyá való koronázására írta s akkor nyújtotta át neki kéziratban. Minthogy pedig barátai arra unszolták, hogy ki is adja, ezért előbb a Szent-szék bírálata alá bocsátja azt. Még csak azt jegyezzük meg, hogy Illicini eddigi életírói nem ismerik e munkát.

27. (1538—40. sz.) Chart. Folio. Saec. XV.

Johannis de Capistrano opus in tres tomos divisum de officio iudicis, consultoris, advocatis.

28. (1661.) Chart. 8°. Saec. XV.

Fol. 54. *Egy 40 sorból álló, «Arbiter» kezdetű, Janus Pannoniushoz írt dicsőítő vers.*

Fol. CLIV. *Oratio coram Frederico Imperatore et Maximiliano ejus filio et Matthia Pannonio Regibus invictissimis in conventu Basiliensi habenda (!).*

Fol. CLVI. *Epitaphium pro Matthia Rege Pannonie.*

29. (1677. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 405. *Ambrosii monachi Camaldulensis oratio Albae ad Sigismundum imperatorem habita VII. Cal. Jan. 1435.*

30. (1728 et 1730. sz.) Chart. Folio. Saec. XVII. Authore: Bartolomeo Tortoletti.

Fol. 289—312. *Strigoniae recens ammissae deploratio.*

Fol. 433—451. *1607 decz. — 1629 febr. 20. között az esztergomi érseknek (Forgách) és prépostnak, Bornemissza, az erdélyi fejedelem aulikusának és Pázmány Péternek írt levelei.*

Fol. 309—406. *Matrona Budensis című regényes elbeszélés, melyben a mohácsi vész letrása kapcsán egy budai magyar asszony hősiességét írja le élénk színekkel.*

Szerző neve eddig ismeretlen volt történetünkben, pedig igaz, önzetlen barátja volt hazánknak s nemzetünknek. A magyar főpapok tudvalevőleg mindig tartottak maguknak közösen egy egyházi ágenszt, magasbrangú, befolyásos kuriális papot Rómában, kívül a pápánál érdekeiket előmozdították. Ilyen magyar egyházi ágens volt ez időben Tortoletti is.